

TERGOV JARAYONI PSIXOLOGIYASI

Sharafitdinov Abdulla XXX

O'zMU Jizzax filiali Oila psixologiyasi kafedrası katta o'qituvchisi

Norboyeva Zulayho Sulxon qizi

O'zMU Jizzax filiali Oila psixologiyasi yo'nalishi talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada jinoyatchilarni tergov qilishda jinoyatni aniqlashda psixologiyaning o'rnini va jinoyat sodir etgan shaxslarning xulq-atvori psixologik xususiyatlari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Tergovchi jarayoni, jinoyatchi shaxsi, jinoyatchi psixologiyasi, profayling usuli.

Jinoyat ishlarini tergov qilishda so'roq qilish eng muhim va keng tarqalgan tergov harakati bo'lib hisoblanadi. So'roq qilish natijasida ishni yuritish uchun ma'sul bo'lgan mansabdor shaxslar ish uchun ahamiyatli bo'lgan ma'lumotlarni qo'lga kiritadi. Ushbu tergov harakatini o'tkazish nafaqat huquqshunoslikda ma'lum bo'lgan usullardan foydalanish, balki surishtiruvchi va tergovchidan yaxshi psixolog bo'lishni talab qiladi.

Tergovchining ishidagi ruhiy zo'riqishning kuchayishi, doimiy operativ reaktivlikka bo'lgan ehtiyoj psixikani tashkil etishga alohida talablar qo'yadi. Tergovchining protsessual mustaqilligi undan yuqori tashabbuskorlik, uyushqoqlik va ijtimoiy javobgarlikni talab etadi. Nerv-psixik ortiqcha yuklanmalarni yengish uchun u hissiy va irodaviy chidamlilik, xotirjamlik, qat'iyatlilik, o'z ishinin muvaffaqiyati uchun bitmas-tuganmas ishonchga ega bo'lishi kerak. Tergovchi ishdagi stresslar, ziddiyatlar, uzundan-uzoq ish vaqti, ortiqcha yuklanmalar uning hayolini tergov harakatini iloji boricha tezroq hal qilish fikri bilan to'ldiradi. So'roq qilish jarayonida qanday vaziyatlar yuzaga kelishidan qat'iy nazar, tergovchi so'roq qilinayotgan shaxsga nisbatan yolg'on, ruhiy yoki jismoniy zo'ravonlikka yo'l qo'ymasligi kerak. Ammo tergov protsessi tartibiga amal qilmay zo'ravonlik ishlatish kabi holatlar uchrab turibdi.

So'roq qilishda jinoyat sodir etishda gumon qilinayotgan shaxsning pozitsiyasini ya'ni uning holatini psixologik xususiyatini, kelib chiqish sabablarini, uning sodir etishga sababchi motivlarini, sodir etish vaqtidagi psixologik holatini yaxshilab o'rganib chiqish zarur. Gumonlanuvchi tergovchi yoki surishtiruvchi tomonidan so'roq qilayotgan vaqtda unga o'zini qulay sharoitda so'zlashi uchun sharoit yaratib berishi mansabdor shaxs tomonidan qo'rqitilib tazyiq ostiga olinmasligi kerak. Bunday paytda qo'rquv holatida fikrini jamlab, holat haqida no'to'g'ri ma'lumot berib, yolg'on ma'lumot berishiga sabab bo'lishi mumkin.

Tergov jarayonini olib borish davomida jinoyat sodir etishda gumon qilinayotgan shaxsning ko'z qarashlari, mimikalari ovoz to'niga ham e'tiborli bo'lish talab etiladi. Jinoyat sodir

etishda gumon qilinuvchi shaxs ko'zini olib qochsa ko'z qorachilari kattarib yoki toraysa, barmoqlarini og'ziga olib borsa bu uning yolg'on ma'lumot berayotganidan dalolat beradi.

Profayling (inglizcha profile-“profil”)-shaxsni tashqi ko'rinishi, noverbal xulqidagi eng ko'p axborot beruvchi maxsus belgilar, xususiyatlarni tahlil qilish asosida inson xulqini baholash va prognozlashga qaratilgan psixologik usul va metodikalar majmuini bildiruvchi tushuncha. Xalqaro akademiyada kriminal profayling-jinoyatchi deb tahmin qilinayotgan shaxs xususiyatlarini tashxislovchi kompleks usullar yordamida psixologikprofilini tuzish tushuniladi.

Tarixdan psixologiyaning eng muhim bosqichlaridan biri-testlarni yaratish jinoiy psixologiyada keng qo'llanilgan jinoyatda gumon qilinuvchining jinoiy xususiyatlarini baholash sifatida. Evolyutsion psixologidan rivojlanish traektoriyalarini jinoiy xatti-harakatlarga qanday ta'sir qilishiga ahamiyat beriladi. E'tibor markazida ekologik ta'sirlar, past ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqish, madaniy stimulg ega bo'lmaganligi, ota-onaning beparvoligi, va o'z-o'ziga past baho berish, bolalikdagi travmalar, noto'g'ri tarbiya berish natijasida shaxsni ayniqsa o'spirinlarni jinoiy yo'l tutishiga olib kelishi mumkin.

Kimdur jinoiy qilmishini sodir etishganligini tushuntirishga harakat qiladigan nazariyalar mavjud. Ulardan biri Festingerning ijtimoiy atribut nazariyasi, bu odamlar ichki yoki tashqi sabablarini, masalan, xulq-atvorning tashqi ko'rinishini keltirib chiqarishga moyilligini ko'rsatadi.

Tergov jarayoni psixologiyasi, ya'ni suhbatlarda va muloqotlarda o'z fikrlarini, istaklarini, ehtiyojlaringizni, hissiyotingizni, va o'zgaruvchiliklaringizni tushuntirish, tahlil qilish, va boshqalar bilan muloqotlarda tushuntirishni o'rganish va rivojlantirishning psixologik aspektlari bilan bog'liq ilmiy yondashuvni ifodalaydi. Bu, insonlar orasidagi muloqotlar, munosabatlar va kommunikatsiyalarni o'rganish va tahlil qilishga oid bir qisqa yechimdir.

Tergov jarayoni psixologiyasi quyidagi asosiy nuqtalarni o'z ichiga oladi:

Istak va maqsadlar: Insonlar o'z o'ylarini, istaklarini va maqsadlarini ifodalaydilar. Bu, ularning hayot yo'li va rivojlanishini aniqroq tushuntirishga yordam beradi.

Hislar va emotsiyalar: Tergov jarayonida, insonlar o'z hissiyotlarini va emotsiyalarini bayon etadilar. Bu, muloqotning o'zgaruvchiliklarini tahlil qilishda muhimdir.

Qarorlar va qarorlar qabul qilish: Tergov jarayonida insonlar qarorlarini olish va qabul qilishga o'rganishadi. Bu, ularning maslahatlarni qanday tushuntirish va qanday qabul qilishlariga bog'liqdir.

Munosabatlar va muloqotlar: Tergov jarayoni psixologiyasi muloqotning ijtimoiy va psixologik tahlilini o'rganadi. Bu, boshqa insonlar bilan muloqotda qanday ko'rsatish, qanday savdo qilish, va o'z fikrlarini ifodalash haqida tushuntiradi.

Taqdimot va tahlil qilish: Tergov jarayonida insonlar o'z fikrlarini boshqalarga ifodalaydilar va boshqalar fikrlarini tahlil qiladilar. Bu, muloqot davomida tushuntiriladigan fikr-mulohazalarni o'rganish uchun muhimdir.

Tergov jarayoni psixologiyasi, psixologik salomatlik, o'z-o'zini tahlil qilish va boshqa amaliy maqsadlarda foydalaniladi. Bu, kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish, konfliktlarni hal qilish, maqsadlarni tanlash va boshqalar bilan o'z fikrlarini o'rganish uchun yordam bera olishda yordam beradi.

Jinoyatchilikni shizofreniya, bipolyar buzuvchilik va kayfiyat buzilishi kabi ruhiy kasalliklar bilan bog'lash mumkin. Bu shuningdek ba'zi bir intellektual nogironlik yoki impulsni boshqarish buzilishi, kleptomaniya, piromaniya yoki autizm spektri buzilishlariga ega bo'lgan jinoiy jarayon bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda tergov jarayonida tergov psixologiyasini yaxshi rivojlantirishni yo'lga qo'yish kerak. Jinoyat sodir etishda ayblanayotgan shaxsga ayblovi qo'yish, bir insonni taqdirini hal qilib hujjatlarni ko'r-ko'rona tikib qo'yib sudga taqdim etishdan yoki noto'g'ri hukm chiqarib qo'yishdan saqlanishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi "Jinoyatchi psixologiyasi" darslik
2. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi "Tergov psixologiyasi" o'quv uslubiy qo'llanma darslik.
3. Шарафитдинов, А. (2020). Формирование у учеников чувства общности. Образование и воспитание, (2), 66-67.
4. Шарафитдинов, А., Кудратов, Б. А., & Синдаров, Ш. Ш. (2020). Проблема застенчивости у ребенка и ее устранение. Образование и воспитание, (2), 64-66.
5. Маджидов, Д. Б., & Шарофиддинов, А. (2017). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. In Актуальные вопросы современной психологии (pp. 22-24).
6. Nikolaevich, Ustin Pavel, and Sharafitdinov Abdulla XXX. "Emotional Intelligence and its Adolescents Being an Exemplary." Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching 15 (2022): 139-145.
7. Abdulla, S. (2022, March). The role of family in the formation of learning motivation for adolescents. In Conference Zone (pp. 286-288).
8. Sharofitdinov, A. (2022). O'smirlarda jinoyatchilik xulqining kelib chiqishi. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(2), 78-81.
9. Abdulla, S., & Zulxaydar o'g'li, Q. M. (2022). Psychological Characteristics of Decision Making in Management Global Scientific Review A Peer Reviewed, Open Access. International Journal www.scienticreview.com, 1.
10. Sharofitdinov, A. (2022). Boshqaruv jarayonida qaror qabul qilishning psixologik xususiyatlari. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(2).

11. XXX, Sharafitdinov Abdulla. "PSYCHOLOGICAL DESCRIPTION OF THE CONCEPT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE." Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development 7 (2022): 71-75.
12. Sharofitdinov, A. (2022). O'SMIRLARDA O'QUV MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O'RNI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(2), 82-87.
13. Sharofitdinov, A. (2022). OILADA SIBLING MAQOMI MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(3).
14. XXX, S. A. (2022). CHARACTERISTICS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN MANAGERS. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 8, 22-25.
15. Shovxiev, L., & Sharafitdinov, A. (2022). Psixologiyada tush korish tilsimlari. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar, 1(1), 485-488.
16. XXX, S. A. (2022). Scientific-Theoretical Psychological Analysis of Personal Activity Motivation. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 14, 72-75.
17. Шарафитдинов, А., & Эшкулова, Н. (2022). Xulqi ogishgan osmir oquvchilarda agressiv xatti-harakatlarning namoyon bolishi. Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы, 1(1), 483-485.
18. Sharofitdinov, A. (2022). Destruktiv xulq-atvor paydo bo'lishi va shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(3).
19. XXX, S. A. (2022). Scientific-Theoretical Psychological Analysis of Personal Activity Motivation. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 14, 72-75.
20. Sharofitdinov, A. (2022). SHAXS RIVOJLANISHIDA HISSIY INTELLEKTNING O'ZIGA XOS O'RNI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(5).
21. Sharofitdinov, A. (2022). SPORT BILAN SHUG'ULLANUVCHI BOLALARNING HISSIY-IRODAVIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(5).
22. Sharofitdinov, A., & Soyimnazarov, N. Z. (2023). RAHBARLARDA EMOTSIONAL NAZORAT VA O'Z-O'ZINI ANGLASH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).
23. XXX, S. A. (2022). The role of family in the formation of learning motivation for adolescents. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 6, 285-287.
24. Sharofitdinov, A. (2022). SHAXS FAOLIYATIDA MOTIVATSIYANING ILMIY-NAZARIY PSIXOLOGIK TAHLILI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6).